

Ks. Piotr Mieczysław Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Biblos, Academica Tarnów 2000 r., ss. 412.

Kanoniczne prawo małżeńskie według Kodeksu z 1983 r. w Polsce zostało opracowane przez kilku autorów (Żurowski, Pawluk, Sztafrowski, Góralski). Wspomniane dzieła ukazały się wkrótce po promulgacji nowego prawa i były odzwierciedleniem ówczesnego stanu nauki i wytycznych Kościoła. Kolejne lata funkcjonowania Kodeksu i jego naukowe zgłębianie, a także przewidziane prawem partykularne rozstrzygnięcia Konferencji Episkopatu i przede wszystkim tzw. małżeństwo konkordatowe są powodem, że należało uporządkować przepisy odnoszące się przede wszystkim do zawierania małżeństwa w Kościele katolickim w Polsce. Z uwagą i zadowoleniem należy przyjąć więc opracowanie ks. P. Gajdy, które wychodzi naprzeciw zasygnalizowanym wyżej potrzebom i problemom. Autor jest kapłanem diecezji tarnowskiej, wieloletnim wykładowcą prawa kanonicznego w tamtejszym i rzeszowskim Seminarium. Dzieło zawiera zasadniczo to wszystko, co stanowi o *novum* w prawie małżeńskim po roku 1983. Za bardzo pożyteczne (i pewną oryginalność) należy uznać włączenie aktualnie obowiązujących Instrukcji Episkopatu Polski (z lat 1986, 1987 i 1998) do całości wykładu z prawa kanonicznego o małżeństwie. Oryginalne jest też uwzględnienie w wykładzie norm prawa zawartych w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 roku oraz zmian w Kodeksie Rodzinnym i Opiekuńczym według stanu z 15 sierpnia 1999 r. Celem niniejszego opracowania (jak oznajmia wprowadzenie, s. 15), zgodnie z wytycznymi *Ratio studiorum. Programem studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce*, zatwierdzonym przez Kongregację ds. Wychowania Katolickiego (Seminariów i Instytutów Naukowych) dekretem z dnia 26 sierpnia 1999 r., **jest ułatwienie poznania i stosowania norm prawa kanonicznego dotyczących zawierania małżeństwa wobec Kościoła** (podkr. H.S.), czyli interpretacja kan. 1055-1165 KPK z 1983 r. Ponadto w myśl *Ratio studiorum* z 19.03.1995 r. Autor chce pomóc w pracy duszpasterskiej przy kwalifikowaniu kandydatów do zawarcia małżeństwa kościelnego, czy też prowadzenia spraw w sądzie kościelnym. Recenzowane dzieło ukazuje się w serii zbioru podręczników dla studiów teologicznych. Pisanie zaś podręcznika należy do trudnych zadań autorskich. Z jednej strony opracowanie winno być bowiem syntetyczne, a z drugiej strony całościowe i wyczerpujące. Nietrudno więc o potknięcia pisarskie.

Po spisie treści, wykazie skrótów i wprowadzeniu, opracowanie zostało podzielone na dziesięć rozdziałów. Pierwszy z nich zawiera wyjaśnienia podstawowych pojęć prawnych i zasad dotyczących małżeństwa. Drugi rozdział omawia kanoniczno-duszpasterskie przygotowanie nupturientów do małżeństwa w oparciu o normy kodeksowe i szczegółowe przepisy Konferencji Episkopatu Polski z dnia 5.09.1986 r. W przygotowaniu wspomina się także o wieku narzeczonych, za przepisami prawa państwowego, które pozwalają tak mężczyźnie jak i kobiecie po osiągnięciu osiemnastu lat zawrzeć małżeństwo. Przepis ten został przyjęty – „kanonizowany” przez Konferencję Biskupów w 1998 r. (por. Instrukcja z 22.10.1998 r). W trzecim rozdziale omówione zostały przeszkody małżeńskie w ogólności oraz dyspensowanie od nich. W czwartym rozdziale przeanalizowano poszczególne przeszkody zrywające. Piąty rozdział przybliży konsens i jego wady. Szósty rozdział omawia formę zwyczajną, nadzwyczajną i liturgiczną zawierania małżeństwa oraz sposób zawarcia małżeństwa kościelnego z uzyskaniem skutków cywilnych, właściwych dla małżeństwa zawartego zgodnie z prawem polskim. Te ostatnie kwestie przybliży się w oparciu o Instrukcję Episkopatu Polski z dnia 22.10.1998 i Kodeks Rodziny i Opiekuńczy ze zmianami. Siódmy rozdział wprowadza w problematykę małżeństw

mieszanych i im podobnych. Kolejny ósmy rozdział dotyczy zawarcia małżeństw tajnych oraz skutków ważnie zawartego związku małżeńskiego. Sposoby rozłączenie małżonków (dyspensa od małżeństwa niedopełnionego, rozwiązanie na korzyść wiary oraz separacja podczas trwania małżeństwa i rozwód cywilny) to zagadnienia przedstawione w dziewiątym rozdziale. W dziesiątym rozdziale zostały wyjaśnione normy dotyczące uważnienia zwykłego i nadzwyczajnego.

Po podsumowaniu całości opracowanie zawiera pięć aneksów. I Aneks – Kanony 1055-1165 KPK z 1983. II Aneks – Wykaz dyspens i zezwoleń wymaganych przez KPK do ważnego i godziwego zawarcia małżeństwa. III Aneks – Przebieg procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa kościelnego. IV Aneks – Kościół wobec niektórych sytuacji nieprawidłowych wśród katolików (list Kongregacji Nauki Wiary na temat Komunii świętej wiernych rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach (14.09.1994) i Zalecenia Papieskiej Rady ds. Rodziny z 25.01.1997 r. na wspomniany wyżej temat). Aneks V – Formularze i wzory pism kancelaryjnych. Na końcu zamieszczona została bibliografia: podstawowe źródła i niektóre opracowania.

Prawo małżeńskie przedstawione przez ks. dra P.M. Gajdy zasadniczo zasługuje na pozytywną ocenę. Opracowanie jest bowiem syntetyczne i zwarte (240 stron), dobry język prawniczy. Uwzględnia najnowsze dokumenty Kościoła powszechnego i partykularnego w Polsce, także państwowego polskiego np. o instytucji separacji (s.239) i zmiany w Kodeksie Rodzinnym i Opiekuńczym. Publikacja ponadto włącza umiejętnie treści Odpowiedzi Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Prawnych odnoszących się do małżeństwa oraz zawiera cenne i praktyczne przypisy np. adres do Penitencjarii Apostolskiej (s. 96, nota 23), czy diakon może w Polsce błogosławić małżeństwo? (s. 168, nota 16), zwyczaje zaręczynowe (s. 51, nota 37), uwaga, by strzec się przed próbami stworzenia sytuacji naglących (s.61, nota 12) itd. Na podkreślenie zasługuje solidne opracowanie kwestii zawarcia małżeństwa kanonicznego (konkordatowego) ze skutkami cywilnymi, chociaż brak adnotacji o warunkach pełnomocnictwa ze strony państwa. Bardzo pożyteczne jest zamieszczenie w treści (nie w aneksie) wzoru pism z Urzędu Cywilnego. Ma również swoje pozytywne reperkusje zasygnalizowanie już w tytule „Małżeństwa mieszane oraz im podobne” problematyki duszpasterskiej wiążącej się z niepraktykującymi oraz osobami, które formalnym aktem odstąpiły od Kościoła katolickiego lub deklarują się jako niewierzące. Bardzo cenne są także w tym aspekcie treści i wnioski dopowiadane przez Autora przy analizie niektórych kanonów, por. np. s. 39 i ss. 71-72.

Wspomniano wyżej, że pisanie podręcznika nastęrcza niemałe trudności, dlatego łatwo o błędy i pominięcia. Autor dzieła także nie ustrzegł się błędów np. ilość kanonów dotyczących prawa małżeńskiego – jest 110 zamiast 111, s. 21; ilość miesięcy co do ważności dokumentu z USC – jest 1 miesiąc zamiast 3, s. 178. Przy małżeństwie ważnym i niedopełnionym w opracowaniu nie nawiązano do ważnego w tym względzie, jak się wydaje, Pisma okólnego Kongregacji Sakramentów z 1986 roku. Wydaje się także, że w drugim rozdziale przy omawianiu przygotowania do małżeństwa należało już nawiązać do wymogów konkordatowych, a czyni się to dopiero przy omawianiu formy kanonicznej (ss. 174nn). Mankamentem dzieła jest fakt, że Autor nie podejmuje dyskusyjnych tematów (wyjątek s. 35 na temat: czy płodność należy do istotnych przymiotów małżeństwa? i s. 48). Szkoda też, że w opracowaniu przy małżeństwach mieszanych nie naświetlono kwestii, jak daleko sięga obowiązek zachowania wiary oraz ochrzcenia i wychowania dzieci w wierze katolickiej przez stronę katolicką. Mało też zwrócono uwagę na stronę niekatolicką i jej prawa i obowiązki zgodne z sumieniem, zwłaszcza że Autor ma świadomość przepisów nowego Dyrektorium Ekumenicznego (1994 r.). Wydaje się również, że Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, wbrew sugestii Autora, nie stanowi oryginalności wykładu, gdyż jest on potraktowany bardzo marginalnie. Można także wysunąć zastrzeżenia co

do III aneksu, który dotyczy przebiegu procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa kościelnego według I. Gordona. Jego zamieszczenie jest jak najbardziej celowe, natomiast opracowanie tej materii jest zbyt powierzchowne. Być może jej szersze potraktowanie i włączenie jako końcowy rozdział, byłoby też lepszym rozwiązaniem. Zresztą w wykładach seminaryjnych, jak się wydaje, problematyka procesów małżeńskich domaga się przybliżenia po omówieniu prawa małżeńskiego.

Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego autorstwa ks. Gajdy zasługuje na uznanie i zakwalifikowanie go jako podręcznika dla studentów teologii w Seminariach Duchownych. Za uważone mankamenty i błędy mogą być łatwo skorygowane. Natomiast przedstawione sugestie i postulaty zmierzają do uwydatnienia niektórych ważnych współczesnych spraw, jak się wydaje, i domagają się ich rozwiązania.

ks. Henryk Stawniak SDB